

Janusz Tarnowski

Powrót do źródeł w wychowaniu chrześcijańskim według Vaticanum II

Studia Theologica Varsaviensia 11/1, 199-213

1973

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

JANUSZ TARNOWSKI

POWRÓT DO ŹRÓDEŁ W WYCHOWANIU CHRZEŚCIJAŃSKIM WEDŁUG VATICANUM II

Treść: Wprowadzenie — podwójny ruch charakteryzujący odnowę w Kościele: powrót do źródeł i dostosowanie do współczesności. I. Chrystocentryzm w ujęciu eklezjalnym; II. Implikacje pedagogiczne chrystocentryzmu eklezjalnego.

W jednym z dokumentów, ogłoszonych przez Vaticanum II czytamy: „Do pielgrzymującego Kościoła kieruje Chrystus wołanie o nieustanną reformę, której Kościół rozpatrywany jako ludzka i ziemską instytucją wciąż potrzebuje” (DE 6)¹. Stąd płynie wezwanie Matki-Kościola do swych synów o stałe oczyszczanie się i odnowę (KDK 43). Według ks. kard. K. Wojtyły termin „odnowa” jest mniej radykalny, ale za to bardziej integralny i głębszy niż „reformacja” i mówi bądź o przeobrażeniach tego, co dawne, bądź o nowej inicjatywie, jakby o wydobywaniu jakiegoś skarbu z ukrycia. *Accomodata renovatio* zaś oznacza odnowę przystosowaną do świadomości osiągniętej aktualnie przez Kościół².

Zachodzi pytanie, jak należy rozumieć odnowę w odniesieniu do wychowania chrześcijańskiego. Otóż jest ono niezmiennie co do swoich podstawowych zasad zawartych w Ewangelii oraz w pedagogice Jezusa Chrystusa, a stale wzbogacanych doktryną wychowawczą Kościoła, ale musi rozwijać się, wychodząc na spotkanie również aktualnym potrzebom społecz-

¹ Liczba obok skrótu dokumentu soborowego oznacza jego kolejny artykuł czyli numer.

² K. Wojtyła, *Wstęp ogólny*. W: *Sobór Watykański II. Konstytucje — Dekrety — Deklaracje. Tekst łacińsko-polski*, Poznań 1968 s. 16 n.

nym, zgodnie z zasadą uniwersalizmu. Tak więc odnowa wychowania chrześcijańskiego wyraża się podwójnym ruchem: 1) powrotem do źródeł, co można by nazwać ewangelizacją oraz 2) dostosowaniem do współczesności, co dałoby się krócej określić jako chrystianizacja³. W tym artykule ograniczymy się jedynie do ruchu pierwszego, przedstawiając go w świetle tekstów soborowych.

Głównym zadaniem Soboru Watykańskiego II było odpowiedzieć na pytanie, które postawił mu Paweł VI: *Ecclesia, quid dicis de teipsa?*, a więc Vaticanum II można określić jako sobór eklezjalny⁴. Z drugiej strony wiemy, że powrót do źródeł polega na pogłębieniu zbliżenia do Jezusa Chrystusa, a więc stanowi odnowienie chrystocentryzmu. Ale ponieważ z encykliki Piusa XI *Divini Illius Magistri* wynika, że chrystocentryzm soteriologiczny należy do istoty wychowania chrześcijańskiego⁵, powstaje problem eklezjalnego ujęcia chrystocentryzmu oraz jego implikacji pedagogicznych.

I. CHRYSTOCENTRYZM W UJĘCIU EKLEZJALNYM

1. Soborowa wizja Kościoła w świetle „Lumen gentium”

Przeciętny chrześcijanin — jak zauważa J. Charytański — w okresie po Soborze Trydenckim i Watykańskim I widział w kościele raczej instytucję usługową, przy pomocy której można osiągnąć indywidualne zbawienie, jeśli się wierzy w podawane prawdy, pełni przykazania i korzysta z sakramentów. Takie nastawienie nie łączyło się ze świadomością bycia Kościołem i odpowiedzialnością za Kościół⁶. Stanowiło ono jednak wynik pewnej jednostronności w ujmowaniu teo-

³ Por. S. Kunowski, *Założenia i aktualne potrzeby wychowania katolickiego*, At. Kapł. 65 (1962) nr 3 (323) s. 222 n.

⁴ Por. A. Skowronek, *Soborowa wizja Kościoła*, Coll. Th. 37 (1967) nr 1 s. 10.

⁵ Pius XI, *Encyklika o chrześcijańskim wychowaniu młodzieży „Divini Illius Magistri”* — opr. M. Klepacz, Kielce 1947 s. 24.66.69.

⁶ J. Charytański, *Zadania katechizacji w świetle dokumentów soborowych*, Coll. Th. 37 (1967) nr 3 s. 88 n.

logii Kościoła, spowodowanej głównie polemiką z reformacją. Mianowicie w wizji Kościoła wysunęły się na pierwszy plan: jego instytucjonalność z pomniejszeniem elementu antropologicznego, hierarchiczność kosztem wspólnotowości oraz statyczność, co doprowadziło do niedoceniań dynamizmu historycznego⁷.

Otóż Konstytucja dogmatyczna o Kościele *Lumen gentium*, centralny, kluczowy dokument Soboru Watykańskiego II,⁸ wypełnia wspomniane braki, wydobywające zapomniane, a istotne aspekty eklezjologii, zwłaszcza w dwu pierwszych rozdziałach (KK 1—17).

A więc zostaje mocno podkreślona antropologiczna strona Kościoła, który jest przede wszystkim nie instytucją, ale ludem Bożym zakorzenionym wśród wszystkich narodów, obejmującym zarówno biskupów, kapłanów, diakonów, zakonników jak i świeckich, nie tylko świętych lecz i grzesznych (n. 13). Powołani są do niego wszyscy ludzie: chrześcijanie innych wyznań, także ci, którzy jeszcze nie przyjęli Ewangelii, a nawet tacy, co bez własnej winy nie doszli jeszcze do „wyraźnego poznania Boga” (n. 15 i 16). W ten sposób ujawnia się w Kościele wspólnota „życia, miłości i prawdy”, dla której został on ustanowiony przez Chrystusa (n. 9)⁹, rola zaś hierarchii jest prawdziwą służbą, wymownie nazwaną w Piśmie św. „diakonią” czyli „posługiwaniem” (n. 24)¹⁰. Wreszcie przewyższając statyczne ujęcie Kościoła konstytucja wykazuje, że jest on kontynuacją wybranego narodu izraelskiego, ludem Nowego

⁷ Por. Y. Congar, *Kościół jako lud Boży* (tł. z fr.), Concilium (pol.) 1965—1966 nr 1—10 s. 13—27.

⁸ Por. E. Florowski, *Wprowadzenie do Konstytucji dogmatycznej o Kościele*. W: Sobór Watykański II, dz. cyt., s. 132; L. Zimny, *Tajemnica Kościoła*, At. Kapł. 68 (1965) nr 5—6 (340—341) s. 270.

⁹ Por. M. D. Chenu, *Kościół jako wspólnota* (tł. z fr.), Tyg. Powsz. 18 (1964) nr 20 (799) s. 1. 5; tenże, *Lud Boży w świecie* (tł. z fr.). Kraków 1968; J. Krucina, *Wspólnotowa struktura Kościoła*, Znak 20 (1968) nr 9 (171) s. 1101—1115; S. Wilkanowicz, *Kościół — wspólnota podstawowa*, Znak 19 (1967) nr 3 (153) s. 297—306; E. Pin, *O Kościele jako formie życia wspólnotowego*, Więź 1970 nr 4 (144) s. 28—36; L. Altling von Genau, *Christianizm: instytucje i społeczność*, Więź 1967 nr 10 (114) s. 36—45; E. Bianchi, *Demokratyzacja Kościoła*, Tyg. Powsz. 21 (1967) nr 47 (982).

¹⁰ Por. O. Semmelroth, *Kapłański lud Boży i jego pasterze*, Concilium (pol.) 1965—1966 nr 1—10 s. 27—35.

Przymierza, zawartego z Bogiem przez krew Jezusa Chrystusa (n. 9). Zapoczątkowany w odwiecznym planie Bożym, Kościół pielgrzymuje ku wiecznej pełni czasów urzeczywistniającej historię zbawienia (n. 50).¹¹

2. Chrystus a Kościół

Szczególny jednak związek zachodzi między Kościołem a Jezusem Chrystusem. „Albowiem z boku umierającego na Krzyżu Chrystusa zrodził się przedziwny sakrament całego Kościoła” (KL 5). Chrystus wydał samego siebie za Kościół, który jest jego Oblubienicą i własnym ciałem (KK 6 i 7). Jest On Głową tego ciała i zarazem swego ludu otrzymującego od Niego wszelką łaskę i życie (KK 50). Dlatego obecność Jezusa Chrystusa w Kościele jest w pewnym sensie wcieleniem się w społeczność na podobieństwo tego, które miało miejsce wtedy, gdy Chrystus przyjął naturę ludzką. To drugie wcielenie odznacza się, w przeciwieństwie do poprzedniego, ciągłością (*incarnatio continua*), a należy je rozumieć w sensie personalistycznym, tzn. że Chrystus nie zastępuje przez założoną instytucję, ale osobiście prowadzi dzieło zbawienia. Kościół nie jest więc już przewodnikiem ku Bogu, ale jest wbudowany w Chrystusa, a należący do Kościoła stają się tym samym członkami uwielbionego Zbawiciela. Kościół więc to dalej żyjący Chrystus¹². B. C. Butler cytuje Y. Congara, który mówi: „Chrystus plus Kościół nie tworzy niczego więcej niż to, czym jest sam Chrystus, według tej samej zasady: Bóg plus świat nie tworzą niczego więcej niż jest sam Bóg, oraz przytacza św. Tomasz z Akwinu, że Kościół nie tylko został założony przez Jezusa Chrystusa,

¹¹ Por. H. Bogacki, *Misterium Kościoła pielgrzymującego*. W: *Kościół w świetle Soboru*, Poznań 1968 s. 53—95; B. Cierzniaik, *Misterium Kościoła wg konstytucji dogmatycznej „Lumen gentium”*, *Hommo Dei* 34 (1965) nr 3 (121) s. 145—151.

¹² Por. R. Łukaszyk, *Kościół jako wspólnota w Chrystusie*, *Zeszyty Naukowe KUL* 12 (1969) nr 3 (47) s. 3—17; *Pojęcie Kościoła jako Ludu Bożego w eklezjologii Vaticanum II*, *Roczniki Teol.-Kanon. KUL* 16 (1969) s. 25 n.; *Teologiczne spojrzenie na Kościół*, *Katecheta* 8 (1964) nr 1 (39) s. 5—10.

ale jest przez Niego stale podtrzymywany w swoim istnieniu, zwłaszcza przez Eucharystię. Kościół jest zatem chrystocentryczny w najpełniejszym tego słowa znaczeniu¹³.

3. Uczestnictwo Kościoła w misji Chrystusa

Konkretna zatem egzystencja poszczególnych chrześcijan nie powinna być — jak dotąd — rozumiana antropocentrycznie, tj. ku Chrystusowi, ale chrystocentrycznie czyli z Chrystusa, który stanowi jej najistotniejszą podstawę i źródło¹⁴. Wcielnie zaś w Chrystusa przez Chrysta rozpoczyna egzystencję chrześcijanina, która polega na uczestnictwie w kapłańskim, proroczym i królewskim urzędzie Zbawiciela (n. 31), przy czym dwa pozostałe wydadają się być wyrażeniem pierwszego¹⁵.

a) Udział w misji kapłańskiej Jezusa Chrystusa

Już w Starym Testamencie obok dziedziczonego kapłaństwa aaronickiego, lud cały był określony jako kapłański (Wj 19, 5—6).¹⁶ W Nowym Testamencie jedynym Pośrednikiem między Bogiem a ludźmi jest Jezus Chrystus (n. 8); jest On jedynym, najwyższym Kapłanem Nowego i Wiecznego Przymierza (n. 21, 28, 34, 83) i czyni swój lud królewskim kapłaństwem (1P 2, 4—10; Rz 12, 1; Ap 1, 6; 5, 10; 20, 6).¹⁷ Chrześcijanie pierwszych wieków byli tego w pełni świadomi. Wskutek odrzucenia przez Reformację kapłaństwa hierarchicznego (albo ministerialnego) teologowie katoliccy akcentowali jego konieczność, co spowodowało u wiernych przytępienie świadomości kapłaństwa powszechnego (czyli wspólnego), otrzymanego przez

¹³ B. C. Butler, *Tajemnica Kościoła* (tł. z ang.), Tyg. Powsz. 17 (1963) nr 41 (768).

¹⁴ Por. K. Wojtyła, *Idea Ludu Bożego i świętości Kościoła a poświadczenie święckich*, At. Kapł. 68 (1965) nr 5—6 (340—341) s. 310.

¹⁵ Por. O. Semmelroth, art. cyt., s. 28.

¹⁶ Por. A. Jankowski, *Kapłaństwo*. W: *Podręczna encyklopedia biblijna*, t. 1, Poznań 1959 s. 652.

¹⁷ Por. S. Schudy, *Kapłaństwo Jezusa Chrystusa w nauce Vaticanum II*, Coll. Th. 39 (1969) nr 4 s. 15—32.

chrzest)¹⁸. Tymczasem zarówno jedno jak drugie, chociaż zachodzi między nimi różnica istotna, uczestniczą we właściwy sobie sposób w jedynym kapłaństwie Chrystusowym (n. 10). Oczywiście kapłani, biskupi i papież nie tracą udziału w kapłaństwie wspólnym¹⁹, które jednak stanowi szczególnie cenne odkrycie dla statusu teologicznego ludzi świeckich w Kościele²⁰. Egzystencja bowiem kapłańska złączona jest zawsze ze specjalną ofiarą²¹. Przedmiotem zaś ofiary powszechnego kapłaństwa jest całe życie chrześcijanina: codzienna praca, wypoczynek, cierpliwie znoszone utrapienia. Wszystko to złożone Ojcu w obrzędzie eucharystycznym wraz z Ciałem Pańskim staje się przez Jezusa Chrystusa ofiarą miłą Bogu, któremu Jego czciciele w ten sposób poświęcają świat (n. 34), „święta zaś i organicznie ukształtowana natura społeczności kapłańskiej aktualizuje się przez Sakramenty i przez cnoty” (n. 11)²². Tak więc sakramentologia i eklezjologia stanowią organiczną całość.

b) Udział w misji proroczej Jezusa Chrystusa

W Starym Testamencie funkcje prorocza i kapłańska były rozdzielone od siebie. Jezus Chrystus przeciwnie, swą kapłańską i królewską misję przekazuje jako Głowa Ludowi Bożemu²³. Zadanie prorocze zaś wypełnia się „nie tylko przez hierarchię, która naucza w Jego imieniu i Jego władzą, ale także przez świeckich, których po to ustanowił świadkami oraz wyposażył w zmysł wiary i łaskę słowa, aby moc Ewangelii jaśniała w życiu codziennym, rodzinnym i społecznym” (n. 35), dzięki przyjmowaniu Słowa Bożego i trwaniu przy

¹⁸ Por. O. Semmelroth, art. cyt., s. 27.

¹⁹ Por. E. J. de Smedt, *Le sacerdoce des fidèles*, Bruges 1961 s. 21.

²⁰ Por. K. Wojtyła, art. cyt., s. 309 nn.

²¹ Por. O. Semmelroth, art. cyt., s. 28.

²² Por. A. Skowronek, *Kościelnotwórcza rola sakramentów*. Coll. Th. 38 (1968) nr 4 s. 10 n.; *Eklezjalna treść sakramentów*, tamże, 39 (1969) nr 3 s. 19—33; L. Szafrąński, *Kapłaństwo hierarchiczne i kapłaństwo wiernych w sprawowaniu liturgii Kościoła*. W: *Wprowadzenie do liturgii*, Poznań 1967 s. 111—122; tenże, *Kapłaństwo wiernych*, Lublin 1958.

²³ Por. J. Guittou, *Kościół współczesny* (tł. z fr.), Warszawa 1965 s. 19 n.

wierze do tego stopnia, że ogół wiernych nie może w niej zblądzić (n. 12). „Każdy uczeń Chrystusowy ma obowiązek szerzenia wiary” (n. 17) mając na celu „ewangelizację świata” dokonywaną „zarówno świadectwem życia, jak i słowem”, co staje się szczególnie skuteczne dlatego, że odbywa się „w zwykłych warunkach właściwych światu” (n. 35), świadectwo zaś życia wyraża się szczególnie wiarą, miłością i nadzieją (n. 12 i 35). Wreszcie Duch Św. uzdalnia wiernych do podejmowania różnych funkcji „mających na celu odnowę i dalszą pozytywną rozbudowę Kościoła”, udzielając im odpowiednich charzmatów (n. 12).

c) Udział w misji królewskiej Jezusa Chrystusa

Na pierwszych kartach Pisma św. ukazany jest człowiek „stworzony na obraz Boga, ... żeby rządził światem” (KDK 34). Jezus Chrystus po dokonaniu dzieła zbawczego „wszedł do chwały swego królestwa. Jemu wszystko jest poddane... Tej władzy udzielił uczniom, aby i oni posiadli stan królewskiej wolności...” (KK 36). Uczestnictwo w misji królewskiej Chrystusa to najpierw pokonywanie w sobie samych panowania grzechu „przez zaparcie się siebie oraz przez życie święte”, następnie rozszerzanie wśród braci królestwa „prawdy i życia”, „świętości i łaski”, „sprawiedliwości, miłości i pokoju”. Wreszcie należy do tego uczestnictwa doskonalenie dóbr stworzonych „dzięki ludzkiej pracy, technice i cywilizacji społecznej zgodnie z przeznaczeniem, jakie im wyznaczył Stwórca...”, uzdrawianie urzędzeń istniejących na świecie i warunków, aby przygotować rolę świata pod zasiew Słowa Bożego i na orędie pokoju (KK 36).

II. IMPLIKACJE PEDAGOGICZNE CHRYSTOCENTRYZMU EKLEZJALNEGO

1. Soborowa wizja wychowania w świetle „*Gravissimum educationis*”

Deklaracja o wychowaniu chrześcijańskim zw. *Gravissimum educationis* nie jest pierwszoplanowym dokumentem Soboru

Watykańskiego II, na co wskazuje określenie „deklaracja” w przeciwstawieniu do „konstytucji”. Znajduje się ona w cieniu czterech wielkich konstytucji: o Kościele, o Objawieniu Bożym, o liturgii św. i o Kościele w świecie współczesnym. Należy więc rozpatrywać ją wraz z tymi zasadniczymi wypowiedziami Vaticanum II. Niewiele stosunkowo publikacji poświęcono jej omówieniu, a nawet niekiedy odzywano się o niej z rozczarowaniem²⁴. Na uwagę zasługuje specjalny zeszyt Ateneum Kapłańskiego w znacznej części poświęcony Deklaracji²⁵. Charakterystyczne jest dla *Gravissimum educationis*, że na dwanaście jej numerów tylko trzecia część (nn. 1—4) odnosi się do problematyki wychowania, natomiast dwie trzecie (nn. 5—12) zajmuje się zagadnieniem szkolnictwa. Układ taki tłumaczy się historią Deklaracji, która początkowo miała być wypowiedzią na temat katolickiego szkolnictwa, a stała się dokumentem odnowy szkoły katolickiej łącznie z uniwersytetami²⁶.

Pojęciem wyjściowym Deklaracji jest prawo do wychowania ludzkiego należne wszystkim ze względu na ich godność osoby oraz prawo do wychowania chrześcijańskiego należne ochrzczonym, jako dzieciom Bożym. Wychowanie ludzkie

²⁴ Por. Z. Klepacki, *Problemy pedagogiczne w soborowej „Deklaracji o wychowaniu chrześcijańskim”*. W: *Sprawozdania z czynności wydawniczej i posiedzeń naukowych oraz Kronika Tow. Nauk. KUL*, Lublin 1968 nr 16 s. 102; S. Kunowski, *Założenia ideowe soborowej „Deklaracji o wychowaniu chrześcijańskim”*, tamże, s. 110; J. Tarnowski, *Wprowadzenie do Deklaracji o wychowaniu chrześcijańskim*. W: *Sobór Watykański II*, dz. cyt. s. 482; *Gravissimum educationis*, *At. Kapł.* 71 (1968) nr 6 (359) s. 397; S. Markiewicz, *Kryzys katolickiej koncepcji wychowawczej*, *Wychowanie* 1965 nr 5 s. 28 nn.

²⁵ *At. Kapł.* 71 (1968) nr 6 (359) s. 387—471; zob. również *Erklärung über die christliche Erziehung, eingeleitet von Fr. Püggele*, Trier 1966; E. Vandermeersch, *Déclaration sur l'éducation chrétienne*. W: *Documents Conciliaires*, t. 2, Paris 1965 s. 153—195; *La Déclaration Conciliaire sur l'Éducation Chrétienne, appel à notre liberté*. *Equipes enseignantes* 1965—1966 nr 2 s. 3 n.; A. Ancel, *Éducation chrétienne dans la lumière du Concile*, *La Documentation Catholique* 66 (1969) nr 1550 s. 976—986; W. Seibel — J. Ratzinger, *Christliche Erziehung nach dem Konzil*, Köln 1967; J. Saintclair, *L'éducation chrétienne au Concile*, *Études*, mars 1966 s. 391—397.

²⁶ Por. J. Tarnowski, *Wprowadzenie*, art. cyt., s. 473 nn. oraz F. Bednarski, *Z historii Deklaracji o wychowaniu chrześcijańskim*, *At. Kapł.* 71 (1968) nr 6 (359) s. 387—396; W. Granat, *Uniwersytet katolicki w świetle uchwał Soboru Watykańskiego II*, *Zeszyty Naukowe KUL* 11 (1968) nr 3—4 s. 24 n.

(DWCH 1) dostosowane jest do celu indywidualnego, a więc uzależnione od wrodzonych właściwości, różnicy płci, kultury i ojczystych tradycji. Obejmuje ono również cel społeczny nastawiony na troskę o wspólne dobro, pokój na ziemi i braterskie współżycie z innymi narodami. Drogą zaś do tak pojętego wychowania ma być harmonijny i pełny rozwój osoby ludzkiej w duchu wolności i odpowiedzialności przy pomocy prawidłowego sumienia, ukierunkowany na cel ostateczny, jakim jest poznanie i ukochanie Boga.

Wychowanie zaś chrześcijańskie (n. 2) zmierza do stopniowego wprowadzania w tajemnicę zbawienia, dzięki czemu ma następować przemiana osobista, wyrażająca się coraz większą świadomością wiary i powołania, oddawaniem chwały Bogu, zwłaszcza w liturgii oraz świadectwem życia i nadziei. Równoczesna zaś przemiana społeczna przejawia się przyczynianiem do wzrostu Ciała Mistycznego i dążeniem do chrześcijańskiego kształtowania świata. W ten sposób „wartości naturalne włączone do pełnego rozumienia człowieka odkupionego przez Chrystusa przyczynią się do dobra całej społeczności” (n. 2).

Obowiązani są do wychowania w pierwszym rzędzie rodzice, „ponieważ dali życie dzieciom”; pewne obowiązki i prawa w zakresie wychowawczym przysługują państwu, „ponieważ do niego należy organizowanie tego, czego wymaga wspólne dobro doczesne”, wreszcie bierze udział w wychowaniu także Kościół, używając wielu środków „z których pierwszym jest katechizacja” (n. 3 i 4).

Wizja wychowania, jaką ukazuje Deklaracja, zawiera nowe elementy: moment społeczny, wolność i odpowiedzialność, troska o dobro wspólne i o pokój, uznanie dla postępu nauki i techniki, dążność do chrześcijańskiego kształtowania świata, dialog z ludźmi o przekonaniach odmiennych itd. Deklaracja zatem wyraża w duchu chrześcijańskiego uniwersalizmu postawę otwartą na wszystko, co prawdziwe i dobre, skądkolwiek by pochodziło. Koncepcję wychowawczą *Gravissimum educationis* można określić jako próbę syntezy wartości ludzkich z chrześcijańskimi bez zamazywania jednak właściwej między nimi różnicy.

2. Miejsce Chrystusa i Kościoła w wychowaniu chrześcijańskim

Specyficzny charakter wychowania chrześcijańskiego niewątpliwie zaznacza się przede wszystkim jego powiązaniem z Chrystusem i Kościołem. *Gravissimum educationis* już we wstępie podkreśla tę łączność, uzasadniając udział Matki Kościoła w rozwoju i postępie wychowania nakazem Boskiego Założyciela „obwieszczania misterium zbawienia wszystkim ludziom i odnawiania wszystkiego w Chrystusie”. Tak więc Zbawiciel jest punktem wyjścia i dojścia całokształtu działalności wychowawczej Kościoła²⁷. Również ideał wychowania według deklaracji jest chrystocentryczny, polega bowiem na ukształtowaniu „człowieka odkupionego przez Chrystusa”, aby stał się doskonałym „na miarę wieku pełności Chrystusowej” (n. 2)²⁸. Również podobnie znamię ma posiadać wynik wychowania: wzrost Ciała Mistycznego, chrystianizacja świata (n. 2). Chrystocentryczny wymiar powinien cechować katechezę, która ma karmić życie „wedle ducha Chrystusowego” (n. 4) i szkołę, gdzie obecność Kościoła stwarza „atmosferę przesiąkniętą ewangelicznym duchem wolności i miłości” (n. 8). Jeśli chodzi o rolę Kościoła w wychowaniu, to najbardziej istotne i najpełniej obejmujące jego działalność pedagogiczną wydają się następujące słowa Deklaracji: „ma on zadanie wskazywania ludziom drogi zbawienia, a wierzącym udzielania życia Chrystusowego i wspomagania ich ustawiczną opieką, aby mogli osiągnąć pełnię tego życia” (n. 3). Idąc za myślą S. Kunowskiego można powyższe sformułowanie odnieść do potrójnej misji Jezusa Chrystusa, spełnianej przez Jego Kościół²⁹.

Pierwsze mianowicie zadanie apostołsko-misyjne Kościoła polega na wskazywaniu drogi zbawienia wszystkim ludziom przez głoszenie Słowa, a więc ma charakter kerygmaticzny, co wiąże się z proroczą funkcją Zbawiciela. Tutaj należą te

²⁷ Por. S. Kunowski, *Podstawowe zasady wychowania w Deklaracji*, At. Kapł. 71 (1968) nr 6 (359) s. 422.

²⁸ Por. P. Poręba, *Ideał wychowawczy w Deklaracji*, tamże s. 406—413.

²⁹ S. Kunowski, art. cyt., s. 418 nn.; por. również J. Stroba, *Powinność Kościoła*, tamże s. 425 nn.

myśli Deklaracji, które odnoszą się do jednostek i grup społecznych, nawet na zewnątrz Kościoła, gdy ogłasza się np. powszechne prawo osoby ludzkiej do wychowania lub konieczność pomnażania wspólnego dobra czy pokoju na ziemi. Do wypełnienia zadania apostołsko-misyjnego potrzebna jest metoda dialogu z braćmi rozłączonymi i niechrześcijanami (n. 11) oraz całą społecznością ludzką (n. 8).

Drugie zadanie wychowawcze Kościoła w ściślejszym znaczeniu skierowuje się do ochrzczonych i polega na udzielaniu im życia Chrystusowego, co wiąże się z kapłańską misją Zbawiciela. W ten właśnie zakres wchodzi stopniowe wprowadzanie wiernych w tajemnicę zbawienia, a więc inicjacja chrześcijańska, coraz bardziej ożywiająca świadomość daru wiary i skierowana ku metanoi, przemianie wewnętrznej, czyli odrodzeniu dzięki stałej współpracy z łaską.

Trzecie wreszcie zadanie Kościoła polega na pomaganiu wierzącym w osiągnięciu pełni życia Chrystusowego. Wiąże się ono z królewską misją Zbawiciela, a wyraża w udzielaniu „pomocy wszystkim ludziom do zdobywania pełnej doskonałości ludzkiej osoby, do dobra również ziemskiej społeczności w budowaniu świata bardziej ludzkiego” (n. 3). Do tego zwłaszcza zakresu należy troska Kościoła, jaką obejmuje on wychowawców, rodziców, duszpasterzy, katechetów duchownych i świeckich (n. 6, 7, 8, 10). Warunkiem zaś koniecznym jest wolność religijna (n. 1, 2, 6, 7).

3. Wychowanie do uczestnictwa w potrójnej misji Chrystusa

Skoro cały lud Boży bierze udział w potrójnej misji Zbawiciela, to cały również Kościół jest podmiotem wychowania chrześcijańskiego. Zasadę taką możemy ustalić w oparciu o teksty różnych dokumentów soborowych. Obowiązek nauczania i wychowania należy więc do obowiązków biskupów (DB 12, 13, 14), kapłanów (DK 4, 6) i świeckich (KK 31, 33, 35, 36; KDK 43; DA 6, 7, 10, 29), przy czym oddziaływania wy-

chowawczego nie należy rozumieć jedynie teoretycznie, lecz ma być ono formacją „w pełnym biegu życia”³⁰.

Powstaje teraz problem, jak przedstawia się według nauki soborowej kształtowanie wychowawcze chrześcijanina do świadomego i pełnego udziału w potrójnej misji Chrystusa. Źródłem odpowiedzi będą przede wszystkim konstytucje o liturgii św., o Bożym Objawieniu oraz o Kościele w świecie współczesnym, jak również inne dokumenty soborowe.

a) Wychowanie do udziału w kapłańskiej misji Jezusa Chrystusa

Według konstytucji *Sacrosanctum Concilium* wykonywaniem urzędu kapłańskiego Zbawiciela jest liturgia, w której „Głowa ze swymi członkami wykonuje całkowity kult publiczny” (KL 7). Wychowanie zatem liturgiczne stanowi główną drogę do osiągnięcia świadomego uczestnictwa w kapłaństwie Zbawiciela. Rzeczą dużej wagi będzie ustalenie właściwego pojęcia liturgii, która do niedawna była pojmowana w sposób zubożony i jednostronny³¹. Otóż konstytucja o liturgii św. rozumie liturgię jako jeden z etapów historii zbawienia, której centrum stanowi misterium paschalne. Zapowiedziane ono zostało w Starym Testamencie, dokonane w Nowym, urzeczywistnia się właśnie przez liturgię w Kościele, aż nastąpi pełne uczestnictwo w liturgii niebiańskiej (KL 5—8)³². Tak więc liturgię należy rozumieć jako *gesta Dei* czyli zbawcze działanie Jezusa Chrystusa wraz z Jego ludem zmierzające do oddania najwyższej chwały Ojcu w Duchu Świętym³³. Sakramenty są zatem czynami Bożymi, Kościół zaś to prasakrament³⁴, tzn. „znak i narzędzie wewnętrznego zjednoczenia z Bogiem i jedności całego rodzaju ludzkiego” w Chrystusie (KK 1).

³⁰ Por. A. Ancel, art. cyt., s. 979.

³¹ Por. F. Blachnicki, *Konieczność odnowy liturgii na tle jej tradycyjnej koncepcji*. W: *Wprowadzenie do liturgii*, dz. cyt., s. 19—34.

³² J. Daniélou, *Histoire du salut et formation liturgique*, La Maison — Dieu 1964 nr 78 s. 23 n.

³³ Por. J. Tarnowski, *Zasadnicze myśli Konstytucji o Liturgii św. w zastosowaniu katechetycznym*, Katecheta 10 (1966) nr 1 (51) s. 3—11.

³⁴ Por. B. Snela, *Kościół i sakramenty*. W: *Wprowadzenie do liturgii*, dz. cyt., s. 57—74.

Wychowanie liturgiczne zmierzać zatem będzie do obudzenia w chrześcijanach świadomości, że podczas Chrztu zostali wszczępieni w misterium paschalne, w którym współumarli i współzmartwychwstali z Chrystusem (KL 6)³⁵ oraz do przygotowania ich na spotkanie ze Zbawicielem działającym przez sakramenty św. we wspólnocie Kościoła³⁶. Koniecznym warunkiem wychowania liturgicznego wiernych jest odnowiona formacja liturgiczna duszpasterzy (KL 14—19)³⁷. Zatrzaszczyć się również należy o wychowanie poszczególnych grup ożywiających udział w liturgii całego ludu Bożego jak: ministranci, lektorzy, komentatorzy, członkowie chóru (KL 29).

b) Wychowanie do udziału w misji proroczej Jezusa Chrystusa

Funkcja prorocza jest służbą Słowu Bożemu. Jest ona tak nierozzerwalnie związana z działaniem Bożym, że w Biblii jako Słowo Boże rozumie się każdy akt zbawczy Boga, każde wcielenie Jego zbawiającej woli. Szczytowym momentem tej rzeczywistości jest Wcielenie Jezusa Chrystusa jako Słowa Ojca³⁸. Otóż tak, jak przygotowuje się chrześcijanina do spotkania z Bogiem działającym w sakramentach przez wychowanie liturgiczne, podobnie pomaga się mu przez wychowanie biblijne do spotkania z Bogiem objawiającym się w Swoim Słowie. „Albowiem w księgach świętych Ojciec, który jest w niebie, spotyka się miłościwie ze swoimi dziećmi i prowadzi z nimi rozmowę” — mówi konstytucja o Objawieniu Bożym (n 21). Zaleca ona duchownym i zajmującym się „prawowicie posługą Słowa” wytrwałą lekturę i staranne studium Pisma św., które pozwoli im przylgnąć do niego tak, aby „żaden z nich

³⁵ Por. W. Hryniewicz, *Liturgia a misterium paschalne Chrystusa*. W: *Wprowadzenie do liturgii*, dz. cyt., s. 75—98.

³⁶ Por. B. Snela, art. cyt., s. 68—73.

³⁷ Por. F. Tollu, *La formation liturgique des futurs prêtres*, La Maison — Dieu 1964 nr 78 s. 91 n.; W. Schenk, *Rola liturgii w studiach teologicznych i w przygotowaniu do kapłaństwa*, At. Kapł. 56 (1964) nr 3 (332) s. 184—189; W. Świerzawski, *Duszpasterstwo a liturgia*, tamże, s. 190 nn.

³⁸ Por. F. Blachnicki, *Katecheza a liturgia*, Coll. Th. 39 (1969) nr 3 s. 121.

nie stał się próżnym głosicielem... na zewnątrz, nie będąc wewnątrz jego słuchaczem" (Św. Augustyn, KO 25).

Wiele szczegółowych wskazań zawiera z duszpasterskiego punktu widzenia rozdział VI tejże konstytucji zatytułowany: „O Piśmie św. w życiu Kościoła” (n. 21—26)³⁹.

c) Wychowanie do udziału w misji królewskiej Jezusa Chrystusa

Jeśli wychowanie liturgiczne ma na celu przygotowanie chrześcijanina do spotkania z Bogiem działającym zwłaszcza w sakramentach św. a wychowanie biblijne zmierza do otwarcia na spotkanie z Bogiem Objawiającym Siebie przez Słowo, to formacja dotycząca świadomego udziału w królewskiej funkcji Chrystusa wyraża się w wychowaniu na spotkanie z Bogiem, który nieustannie stwarza świat. Pominięcie tego ostatniego spotkania byłoby niczym nieusprawiedliwionym pomniejszeniem wizji wychowania chrześcijańskiego o jej aspekt zasadniczy. Obejmuje on mianowicie odnajdywanie w świecie jego Stwórcy, którego plany należy poznawać i urzeczywistniać. „Plan zaś Boży dotyczący świata polega na tym, by ludzie zgodnym wysiłkiem kształtowali porządek spraw doczesnych i ciągle go doskonalili” (DA 7).

Ponieważ porządek ten często bywa naruszany grzechami, należy go bezustannie odnawiać w Chrystusie, przez Niego prowadząc do Boga, co właśnie stanowi przedmiot odpowiedniego oddziaływania wychowawczego.

A zatem powrót do źródeł w myśl Soboru Watykańskiego II wyraża się w pedagogice chrześcijańskiej eklezyjalnym pogłębieniem jej chrystocentryzmu, co stwarza konieczną potrzebę wychowania liturgicznego (przygotowanie do spotkania z Jezusem we Mszy św. i sakramentach), biblijnego (przygotowanie do spotkania z Bogiem objawiającym) oraz wychowania do dialogu ze światem (przygotowanie do spotkania z Bogiem nieustannie stwarzającym).

---

³⁹ Por. K. Romanuk, *Pismo św. w życiu Kościoła współczesnego*, At. Kapł. 72 (1969) nr 3 (363) s. 445—454; A. Janowski, *Pismo św. kształtuje chrześcijanina*, Znak 13 (1961) nr 7—8 (85—86) s. 913—924.

Le retour aux sources dans l'éducation
chrétienne selon Vatican II

Résumé

Deux mouvements caractérisent la réforme perpétuelle de l'Eglise: le retour aux sources et l'accommodation à la contemporanéité. Dans cet article nous présentons seulement le mouvement premier selon Vatican II en y tirant des conséquences pédagogiques.

Le Concile Vatican II peut être nommé „*ecclesial*”. La constitution „*Lumen gentium*” a montré la nouvelle vision de l'Eglise avec son caractère anthropologique, communautaire et dynamique. On a indiqué aussi que Jésus Christ n'est pas seulement le fondateur de l'Eglise, mais qu' Il y est personnellement incarné en continuant ainsi sa vie sur la terre (*incarnatio continua*). L'existence chrétienne doit être comprise plutôt théocentriquement que anthropocentriquement, parce qu'elle est greffée dans le Christ par le baptême. Alors se lève le problème de la participation de l'Eglise dans la mission du Christ: sacerdotale (la mise en valeur du sacerdoce des fidèles), prophétique (l'évangélisation du monde — le devoir des laïcs), et royale (la transformation du monde selon les plans de Dieu).

Passons aux implications pédagogiques. La Déclaration sur l'éducation chrétienne est document du Vatican II concernant ex professo ces problèmes. Sa conception pédagogique s'exprime comme la synthèse des valeurs humaines et des valeurs chrétiennes, bien distinctes mutuellement. C'est le lien profond avec le Christ et l'Eglise qui spécifie le mieux l'éducation chrétienne. L'idéal de cette éducation peut être défini selon la Déclaration comme la formation d'un „*homme parfait dans la force de l'âge, qui réalise la plénitude du Christ*” (Eph 4, 13). Alors on peut voir mission de l'Eglise dans la manifestation de la route du salut aux tous les gens aussi que dans la transmission de la vie divine aux fidèles pour qu'ils puissent obtenir la véritable perfection chrétienne. Le sujet de l'éducation est toute l'Eglise parce que tout le peuple de Dieu participe dans la triple mission de Jésus: sacerdotale, prophétique et royale.

Il en résulte la nécessité é de l'éducation liturgique (pour préparer les catéchumènes à la rencontre avec Jésus dans la Messe et dans les sacrements), de l'éducation biblique (pour les préparer à la rencontre avec Dieu révélant) et de l'éducation au dialogue avec le monde (pour les préparer à la rencontre avec Dieu qui agit dans l'univers).

J. Tarnowski